Задания заключительного тура Акмуллинской олимпиады по татарскому языку и литературе для учащихся 8-9 классов

1. Саннар артына яшерелгән мәкальне табыгыз (10 б.).

13, 25, 21, 7, 16, 5, 2, 16 23, 1, 24 7, 21, 1, 13 3, 24, 14, 15, 1, 22.

____.

2. Фразеологизмнарның бер сүз белән белдерелгән синонимнарын табыгыз (5 б):

Кул арасына керә башлау ярдәмләшү

Борын салыну әмәтсезләнү

Чыпчык тезеннән аз

Табан ялтырату качу

Борчаклары пешмәү аңлашылмау

3. Аваз пропорциясен чишегез (5б.) Каз :

сак = таҗ : ? чат

4. Табышмакларның җавабын тап (3 б.):

Күлмәкне икегә аерсак, нәрсә була? күл + мәк

Башы "Т", койрыгы "Н", дошманы "М". Ул нәрсә? тычкан

Тугай кайчан сайрый? "Р" хәрефен куйсак

5. *Кабыну* сүзенең нинди мәгънәләре бар? Мисаллар белән аңлатыгыз (3 б.).

- эш башлау(техника) – Ксерокс кабынып китте.
- яну – Баганада утлар кабынды, йолдызлар кабынды
- кызу кеше – Ирфан бөдеп кабынып китте.
- җиләр – шатлык кабынды, ризасызлык кабынды
- теләк кабыну – Булышу теләге кабынды.

6. Тексттагы саннарны сүзләр белән языгыз (10 б)

Бүген дөньяда 6809 алты мең сигез йөз тугыз «тере» тел бар, аларның яртысы сигез илгә: Индонезия, Мексика, Бразилия, Камерун, Һиндстан, Кытай, АКШ һәм Рәсәйгә туры килә. Иң күп телле ил – Һиндстан, аның халкы 845 сигез йөз кырык биш диалектта сөйләшә. Аның артыннан Папуа – Яңа Гвинея килә (монда 600 алты йөзләп тел бар).

Планетада иң таралган тел булып кытай, инглиз һәм испан телләре санала. Киң кулланыла торган телләрнең беренче унлыгына Пекин диалектындагы кытай теле (бу телдә 875 сигез йөз җитмеш биш млн кеше сөйләшә), һинди (366 өч йөз алтмыш алты млн), бенгал (207 ике йөз җиде млн), португал (176 йөз дә җитмеш алты) млн, рус (167 йөз дә алтмыш җиде млн), япон (125 йөз дә егерме биш млн), немец (100 йөз млн) һәм корея (78 җитмеш сигез млн) телләре керә.

Бүген дөньядагы телләрнең туксан процентының (аларны йөз меңнән кимрәк кеше генә белә) киләчәге өметле түгел. ә менә бу телләрнең берничә йөзе, гомумән, үлем чигендә тора: әйтик, 357 Өч йөз илле җиде телдә бүген иллешәр кеше генә сөйләшә, ә 46 кырык алты телне, гомумән, берәр кеше генә белә! Галимнәр раславынча, тел яшәсен һәм үссен өчен, бу телдә бер миллионнан артык кеше сөйләшү зарур икән (Матбугаттан).

7. М. Акмулла “Сүз чыгар шагыйрьләрдән хикмәт берлән” дип язган. Автор турында 5 факт яз (10 б.)

1) Мәгърифәтче-шагыйрь-импровизатор, укытучы, чичән, галим иясе
2) Халык „Туры сүзле мулла“ — Акмулла дип йөрткән.
3) Башкорт, татар, казахлар үз шагыйре дип саныйлар
4) Үлеме бик үкенечле була,
5) Исеме мәңгеләштерелгән — Пед. университет Уфа, премия Миякә районы

8. Әсәр белән жанрны тәңгәлләштерегез (5 б):

- Ш.Камал “Акчарлаклар” — комедия
- Г.Камал “Беренче театр” — драма
- М.Фәйзи “Галиябану” — повесть
- Г.Әпсәләмов “Ак чәчәкләр” — роман
- Һ.Такташ “Киләчәккә хатлар” — поэма

(Кул белән сызылган: Ш.Камал “Акчарлаклар” — повесть; Г.Камал “Беренче театр” — комедия; М.Фәйзи “Галиябану” — драма; Г.Әпсәләмов “Ак чәчәкләр” — роман; Һ.Такташ “Киләчәккә хатлар” — поэма)

9. Билгеләнгән алмашлыклар урынына геройның исемен куегыз (5 б.). Әсәрнең авторын күрсәтегез (2 б.) Фатих Әмирхан

....Егетнең йөз кыяфәте һәм сынын тотышы портрет күрсәтүенә караганда, бик сөйкемле иделәр: ачык маңгай, кәкрәебрәк килгән шактый киң кашлар, очлары югарыга каратылып куелган кара вә озын мыек һәм күкрәген киерелдеребрәк, егетсымак торыш АҢА Хаятка мәхәббәтле күренделәр.

Егетнең кәләпүшеннән башка бөтен киеме иң соң мода белән Европача тегелгән нәрсәләр иде. Портрет иясе бу яктан да АҢА Хаятка ошады.

УЛ Хаят портретны бик озаклап, бик нечкәләп карады, иң вак нәрсәләрне дә күзеннән төшереп калдырмаска тырышты. Шулай карый торгач, бервакыт аңар егетнең кәләпүше артыграк артка киелгән шикелле тоелды да, ул: «Кәләпүшне бераз алгарак киертәсе бар икән» дип уйлады.

10. Ә.Еникинең «Әйтелмәгән васыять» хикәясендә күтәрелгән проблемалар (6 б.)

1. Аналарны зурлау, ихтирам итү, рәнҗетмәү, якыннарга игътибарлы булу
2. Туган җиреңне, халкыңны ихтирам итү, хөрмәтләү,
3. Гореф-гадәтләрне белү, ихтирам итү, онытмау
4. Яхшы кеше булу, тормышта лаеклы шәхес булу
5. Вафат булганнарның истәлеген саклау.

11. Халык сүзе белән әйткәндә, ул «кылны кырыкка яручы» бер бала иде, дип кайсы әдәби геройны сурәтлиләр? (5 б.) Әбугалисина.

12. Тексттан микротемаларны билгеләгез (10 б.). Тулы текстның һәм андагы микротемаларның төп эчтәлеген бирергә кирәклеген истә тотыгыз.

Кышлак читендә ялгыз бер өй булган. Бирәдә Хәлимә исемле кечкенә кызы белән Мәрьям апа яшәгән. Ишегалларында гөлчәчәк куаклары үскән. Ана белән кыз әлеге куакларны бик кадерләгәннәр. Көз килсә, аларны камышлар белән төреп, салкын кыштан яшереп куя торган булганнар. Көннәрдән бер көнне ана белән кыз яңа йортка күчәргә җыенганнар.

– Әнкәй! Безнең гөлчәчәкләребез каламыни? – дип, әнкәсеннән сорап куйган Хәлимә.

– Без күчәсе йортның алдында гөлчәчәкләр күп булса да, боларны да ятим итеп монда калдырмабыз, үзебез белән күчерербез.

Алар ваграк куакларны тамырлары белән казып күчерә алсалар да, иң зур куакка көчләре җитмәгән.

– Кызым, монысы калсын инде. Казый торгач, тамырларын харап итеп ташлавыбыз бар, – дигән әнкәсе.

Кыз, карт куакның үзен генә калдырырга кызганса да, көче җитмәгәч, нишләсен? Шулай итеп алар, иске өйләре алдында карт гөлчәчәк куагын ялгыз калдырып, китеп тә барганнар.

Көз үзе белән салкын җил, кыш рәхимсез суык бураннар алып килгән. Көзге җил дулаган, сызгырган, ыжгырган, әллә кайлардан куе болыт көтүләрен куып китергән дә ялгыз куак өстенә эре-эре тамчыларын сибәргә тотынган. Ә төн җиткәч, кинәт каты суык китереп бәргән. Иртәгесен күкне калын болытлар каплап алган, күбәләк-күбәләк кар яварга тотынган. Мескен карт куак, күз ачып йомганчы, ап-ак кар белән күмелеп калган.

Көн артыннан көн үткән, кояшлы, көләч яз килгән. Үләннәр яшәреп киткәннәр, агачлар чәчәкләргә күмелгәннәр. Бары куак кына язны котлап елмая алмаган. Ул, кышкы суыктан чирләгәнгә, кара янып, тереклектән мәхрүм булып боегып утырган да утырган. Тик кайдадыр, бик тирәндә, тамырларының ерак очларында зәгыйфь кенә тормыш җылысы саклый икән ул.

Ничектер бер көнне Мәрьям апа кызы Хәлимә белән куак яныннан үтеп бара икән. Хәлимәнең күзләре әлеге зур куакка төшкән дә, ул аны кызгануыннан чак кына елап җибәрмәгән.

– Әнкәй! Безнең ялгыз куагыбыз корыган бит, – дип, әнкәсенә сарылган.

– Ай, харап булган шул! – дигән әнкәсе. – Янында агып тора торган арыгы да кибеп беткән икән, ичмасам. Аны тазартып, су җибәрергә кирәк. Бәлкем, шуннан соң яшәреп китәр...

Ана белән кыз арыкны тазартканнар, буасын ачып, аңа саф су агызып киткәннәр.

Чынлап та, кинәт зур куакның тамырларына дым йөгергәне сизелгән. Кечкенә Хәлимә арыкны тикмәгә генә ачмаган бит! Ботакларда беренче бөреләр күренә башлаган, алар күбәйгәннәр, тулыланганнар, ә үзләре барысы да яшәү бөреләре булганнар.

Менә берзаман зур куак янына әнкәсе белән Хәлимә килеп туктаган.

– Әнкәй! Кара әле, куагыбыз чәчәк аткан бит безнең! – дип, кул чабып кычкырып җибәргән Хәлимә. – Арыкка су җибәрүебез бик яхшы булды, әнкәй. Чәчәкләре элеккегә караганда да матуррак!

– Әйе шул! Яхшы эш, хезмәт беркайчан да әрәм булмый ул, – дигән әнкәсе һәм чәчәкләр арасыннан берсен, иң матурын өзеп алган да кызының чәченә кадап куйган. *(Д.Аппакова)* (398 сүз)

1) Ялгыз, өй янында гөлчәчәк куагы үскән
2) Ана белән кыз яңа йортка күчеп киткәннәр
3) Гөлчәчәк куагы салкын бакчада берүзе утырган
4) Гөлчәчәк куагы яз килгәч бөреләнә алмаган.
5) Ана белән кыз гөлчәчәк куагына су җибәргәннәр
6) Гөлчәчәк куагы яңадан чәчәк аткан.

13. "Яхшы эш, хезмәт беркайчан да әрәм булмый ул, – дигән әнкәсе һәм чәчәкләр арасыннан берсен, иң матурын өзеп алган да кызының чәченә кадап куйган", – җөмләсендә әйтелгән фикерне ничек аңлыйсыз? Текстта күтәрелгән проблемага туры китереп, эссе языгыз. Фикерләрегезне раслау өчен, матур әдәбияттан һәм тормыш тәҗрибәгездән 2 мисал китерегез. Язма эшнең күләме 150 сүздән ким булмаска тиеш. Эшегезне чиста, төзәтүләрсез һәм танырлык итеп языгыз (25 б.).

Авылда яшәгәч, авыл егете булып үсеп киләм. Яхшылык, хәлгә керә белү, киң күңеллелек, сүз белән дә, эш белән дә ярдәмләшү авыл кешеләренә бигрәк тә хас дип уйлыйм.

Ләкин бер үк авылда төрле кешеләр яши. Алар арасында көчлеләр дә, зәгыйфьләр дә, байлар да, ярлылар да, кечкенәләр дә, олылар да, галимнәр дә, наданнар да бар. Кеше никадәр бай, никадәр көчле булса да, дөньяда берүзе генә яши алмый. Төрле хәлләр була бит! Кешегә шул чакта күршеләренең, туганнарының ярдәме кирәк. Мин шулай уйлыйм: кешене беркайчан да рәнҗетергә ярамый. „Яманлык яманлык булып кайта", – ди безнең нәнәйләр.

Кешеләргә генә түгел, хайваннарга, үсемлекләргә дә мәрхәмәтле булырга тырышалар бездә. Хәлимәнең әнисе дә нинди яхшы үрнәк күрсәткән бит кызына! И. Еникеевның „Солтангәрәйнең язмышы", Ф. Яруллинның „Җилкәннәр җилдә сынала" повестьларының геройларына карата яхшылык күрсәткән кешеләргә бигрәк сокланабыз!

Бүгенге көндә ирекле ярдәм итүчеләр-волонтёрлар бар. Мин үзем дә шулар рәтендә. „Юнармия" сафларында да торабыз. Кемгә кайда ярдәм кирәк – шунда барабыз. Сугыш ветераннарына, олыларга, балаларга ярдәм итәбез.

Юмартлык, җылы сүз, яхшылык, игелек һәм ярдәмләшү татарларда һәрвакыт мактала. Яхшылык беркайчан да әрәм булмый!